

THE PROCESS OF KHON PERFORMANCE PRODUCTION IN SECONDARY-LEVEL DEMONSTRATION SCHOOLS IN BANGKOK

กระบวนการจัดแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตในกรุงเทพมหานคร (ระดับมัธยมศึกษา)

Phanida Puangbupha^{1*} พนิดา ปวงบุผา^{1*}

Suphannee Boonpeng² สุพรรณณี บุญเพ็ง²

Abstract

Background and Objectives: This research article is part of the thesis “Khon Performance in Demonstration Schools.” The study aims to examine the process of Khon performances production in secondary-level demonstration schools in Bangkok, with particular attention to instructional practices and the conceptual frameworks used to transmit knowledge for organizing Khon performances.

Methods: This study employs a qualitative research design, including documentary research (books, research studies, and relevant scholarly articles). Additionally, observations were conducted in two methods; 1) participant observation, in which the researcher assisted teaching Khon and Thai classical dance, worked as a stage director, and participated in publicizing the performances, and 2) non-participant observation, by watching live Khon performances and reviewing video recordings of various demonstration school performances. The scope of the research includes the conceptual frameworks, teaching and learning methods, and the process of organizing Khon performances in demonstration schools.

Key Findings: Preliminary findings indicated that three secondary-level demonstration schools in Bangkok have consistently organized Khon performances for at least five consecutive years. Each of these schools applies different teaching approaches based on their respective educational philosophies: 1) Srinakharinwirot University Prasarnmit Demonstration School (Secondary) applies the Theory of Multiple Intelligences in its curriculum, emphasizing hands-on practice to develop both physical and mental proficiency. Khon is offered as both compulsory and

Research Article

Received: 31 March 2025

Revised: 20 May 2025

Accepted: 22 May 2025

** Corresponding author*

email: phanidapuangbupha.
chula@gmail.com

How to cite:

Puangbupha, P., & Boonpeng, S.
(2026). The process of
Khon performance
production in secondary-level
demonstration schools in
Bangkok. *Fine Arts Journal:
Srinakharinwirot University*,
30(1), 131-148.

Keywords: Production;
Khon; Demonstration
School

คำสำคัญ: การจัดแสดง; โขน;
โรงเรียนสาธิต

¹ Graduate Student, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, Thailand

¹ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, Thailand

² คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

elective courses for students in grades 7-12. Performers are selected through an audition process, and performances are held annually and on special occasions.

2) Kasetsart University Laboratory School, Center for Educational Research and Development adopts the “1 Morality, 5 Disciplines” (1 ศ 5 ส) approach, which integrates Thai cultural traditions into education. Khon is taught through an extracurricular club at the secondary level, combining theoretical learning with practical training. Students practice Khon alongside storytelling activities, and performances are staged on various occasions. 3) Darunsikhalai School applies the Constructionism Learning Theory, integrating Khon into a required course structured as a project-based learning subject in Grade 7. Students develop theoretical understanding through research and report writing, while practical training is provided by external instructors. Casting and training are determined in part by students’ physical attributes, and performances are organized for special events.

Implications of the Study: Demonstration schools that organize Khon performances adopt different teaching and learning approaches based on their educational philosophies. All schools place significant emphasis on practical training to ensure that students develop technical skills and a profound understanding of Khon as a traditional performing art. Khon performances production in demonstration schools play a vital role in preserving and promoting Thai cultural heritage among young people.

Conclusion and Future Research: The findings indicate that Khon performances production in demonstration schools not only contributes to the preservation of Thailand’s cultural heritage but also plays an essential role in enhancing students’ learning skills and personal development through the rehearsal and performance processes. Future studies should explore other concepts or theories that can be applied to Khon education.

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง การแสดงโขนโรงเรียนสาธิต มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ด้านการเรียนการสอน และแนวคิดที่ใช้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อจัดการแสดงโขน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

วิธีการศึกษา: วิธีดำเนินการวิจัย คือ การศึกษาเอกสาร ได้แก่ หนังสือ งานวิจัย บทความวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสังเกตการณ์ ทั้งแบบมีส่วนร่วมจากการที่ผู้วิจัยเป็นผู้ช่วยอาจารย์ผู้ถ่ายทอดทำการในการฝึกซ้อม ผู้กำกับเวที และการประชาสัมพันธ์การแสดง การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมจากการชมการแสดง และการชมวีดิทัศน์การแสดงโขนสาธิตต่าง ๆ ขอบเขตของการวิจัยคือ แนวคิด การเรียนการสอนโขน และกระบวนการแสดงโขนในโรงเรียนสาธิต

ผลการศึกษาที่สำคัญ: ผลการวิจัยเบื้องต้นพบว่า โรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาใน กรุงเทพมหานครที่มีการจัดแสดงโขนอย่างน้อย 5 ปีต่อเนื่อง มีจำนวน 3 แห่ง คือ 1) โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) ใช้ทฤษฎีทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน มุ่งเน้นการปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดความชำนาญทางร่างกายและจิตใจ มีรายวิชาบังคับและรายวิชาเลือกในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง 6 คัดเลือกนักแสดงโดยการทดสอบความสามารถ จัดแสดงในงานประจำปีและในโอกาสต่าง ๆ 2) โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา ใช้แนวคิด 1 ศ 5 ส และปลูกฝังขนบธรรมเนียมไทย มีชมรมในระดับมัธยมศึกษา เรียนทฤษฎีกับปฏิบัติ ฝึกหัดโขนกับการเล่นโน้ต และจัดแสดงในโอกาสต่าง ๆ 3) โรงเรียนศรีอยุธยา ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา มีรายวิชาบังคับ โดยเป็นการทำโครงการในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรียนทฤษฎีจากการทำรายงาน และเรียนปฏิบัติจากการสอนโดยบุคคลภายนอก การฝึกหัดพิจารณาจากสรีระ และจัดแสดงในโอกาสต่าง ๆ

นัยสำคัญของการศึกษา: โรงเรียนสาธิตที่มีการจัดแสดงโขนมีแนวทางการเรียนการสอนที่แตกต่างกันไปตามปรัชญาการศึกษาของแต่ละแห่งที่ให้ความสำคัญกับการฝึกปฏิบัติ เพื่อให้ นักเรียนมีทักษะและความเข้าใจในศิลปะโขนอย่างแท้จริง การจัดแสดงโขนในโรงเรียนสาธิตจึงมีบทบาทสำคัญในการสืบสานและเผยแพร่วัฒนธรรมไทยแก่เยาวชน

สรุปผลและแนวทางการศึกษาในอนาคต: ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า การจัดแสดงโขนในโรงเรียนสาธิตไม่เพียงช่วยอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของไทย แต่ยังมียุทธศาสตร์ในการพัฒนาทักษะการเรียนรู้และคุณลักษณะของนักเรียนผ่านกระบวนการฝึกซ้อมและการแสดง จึงควรมีการศึกษาแนวคิดหรือทฤษฎีอื่น ๆ ที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนโขนต่อไป

1. บทนำ

โขน นาฏกรรมเก่าแก่ของไทยที่ประกอบด้วยศิลปะอันเป็นมรดกสำคัญของชาติหลากหลายแขนง ได้แก่ วรรณศิลป์ วิศวกรรมศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และนาฏศิลป์ การแสดงโขนเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และพัฒนาและมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เอกลักษณ์ของผู้แสดง คือ การสวมหน้ากาก (หัวโขน) ให้ตรงตามลักษณะของผู้แสดง เช่น ยักษ์ ลิง ฯลฯ ส่วนตัวพระ ตัวนาง และเทวดา สมัยก่อนมีการสวมหัวโขนเช่นกัน แต่ปัจจุบันใช้การแต่งหน้าผู้แสดงแทนการสวมหัวโขน การดำเนินเรื่องหรือดำเนินเรื่องเป็นทำนอง เรียกว่า การพากย์และการเจรจา (กรมประชาสัมพันธ์, 2566) กล่าวได้ว่าโขนเป็นศิลปะทางการแสดงที่ทรงคุณค่าและมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมหลากหลายรูปแบบของไทย แสดงถึงความเป็นประเทศที่มีอารยธรรมอันสูงส่ง สามารถอนุรักษ์และสืบทอดให้คงอยู่เรื่อยมา (ฐาปนีย์ สังสิทธิ์, 2556, น. 59) จนกระทั่ง พ.ศ. 2561 โขนได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมวลมนุษยชาติ

การสืบทอดโขนในอดีตจะสืบทอดกันภายในราชสำนัก จากนั้นจึงเผยแพร่ออกมาสู่ภายนอก โขนมียุครุ่งเรืองแต่ก็มียุคเสื่อมความนิยมลง เช่น สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมมหรสพ ทรงรับโอนกรมกองต่าง ๆ มาอยู่ในสังกัด ไม่ว่าจะเป็นกรมโขน กรมปี่พาทย์ และ

ยังโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งโรงเรียนพรานหลวงขึ้นเพื่อฝึกหัดศิลปินให้มีความรู้ความสามารถในการแสดงโขน จนเป็นที่กล่าวขานว่ายุคนั้นโขนเจริญรุ่งเรืองมาก ต่อมาก็เริ่มเสื่อมความนิยมลง เพราะมีคณะโขนเอกชน มากจนเกิดการประชันกัน (ประวิทย์ ฤทธิบุลย์, 2561, น. 130) ประจวบเหมาะกับการเปลี่ยนแปลง การปกครองและภาวะสงคราม เป็นเหตุให้มีการยุบกรมมหรสพ ช่วงเปลี่ยนผ่านนี้เองทำให้การแสดงโขน เริ่มเสี่ยงที่จะเลือนหาย

ภายหลังภาครัฐเล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว จึงมีสถาบันการศึกษาจำนวนมากที่มีการฝึกหัดโขน ในโรงเรียนทั่วไปและในระดับอุดมศึกษาทั่วประเทศ ประกอบกับกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบาย ยุกระดับคุณภาพการศึกษา ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ทางด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติในรูปแบบการเรียนรู้แบบ ลงมือปฏิบัติ (Active Learning) การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมการแสดงโขนเป็นหนึ่งในนโยบายที่ภาครัฐ ให้ความสำคัญอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ เกิดกระบวนการฝึกหัดจนเกิดผลสัมฤทธิ์

โรงเรียนสาธิต เป็นกลุ่มโรงเรียนในกำกับดูแลของคณะศึกษาศาสตร์หรือคณะครุศาสตร์ของ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานและเป็นสถานที่ศึกษาวิจัย ตลอด ระยะเวลาที่ผ่านมาได้ตอบสนองต่อนโยบายของภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมและสนับสนุนให้ มีการฝึกหัดโขน หากสำรวจเฉพาะในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญด้านการศึกษา จะพบว่ามีโรงเรียนสาธิตภายใต้การกำกับดูแลของมหาวิทยาลัยจำนวน 3 แห่ง ที่มีการฝึกหัดโขนตามพันธกิจ หลักของโรงเรียนที่ส่งเสริมทำนุบำรุงและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของไทยให้คงอยู่ในระบบการศึกษาระดับ มัธยมศึกษาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) ของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัย และพัฒนาการศึกษา ของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และโรงเรียนद्रุณสิกขาลัย ของ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

อย่างไรก็ดี โรงเรียนสาธิตในกรุงเทพมหานคร ที่จัดการแสดงโขนอย่างต่อเนื่องเหลือเพียง 3 แห่งที่ ผู้วิจัยนำมาเป็นกรณีศึกษา ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นอาจารย์ประจำสาขาศิลปการแสดงของโรงเรียนสาธิต จึงมี ความสนใจที่จะศึกษากระบวนการจัดแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาการสอนแก่โรงเรียนสาธิตแห่งอื่น ๆ ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ ให้คงอยู่กับระบบการศึกษาไทยต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการจัดแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาแนวคิด การเรียนการสอน การฝึกหัด และการแสดง เพื่อหากระบวนการจัดแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร

3.2 ขอบเขตด้านสถานที่ โรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครที่มีการจัดแสดงโขน 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา และโรงเรียนद्रุณสิกขาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

3.3 ขอบเขตด้านเวลา ระหว่าง พ.ศ. 2562-2567 รวมระยะเวลา 5 ปี อย่างต่อเนื่อง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งศึกษาจากโรงเรียนสาธิตในแต่ละแห่งตามขอบเขตเพื่อหากระบวนการจัดแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำแนกออกเป็น 4 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 การศึกษาจากเอกสาร โดยเก็บรวบรวมเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวกับประเด็นการวิจัย คือ หนังสือ งานวิจัย บทความ และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและสามารถอ้างอิงที่มาได้ ประกอบด้วย 3 แหล่ง คือ ห้องสมุดโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) สำนักวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และห้องคลังความรู้ มิวเซียมสยาม

4.2 การสังเกตการณ์ สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมจากการสอนและฝึกหัดการแสดง แบบไม่มีส่วนร่วมจากภาพถ่ายและวิดีโอที่บันทึกการฝึกหัดและการแสดงต่าง ๆ

4.3 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้าในการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการจัดแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร

4.4 การนำเสนอผลการศึกษา รายงานผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

5. ประโยชน์ของการวิจัย

5.1 เพื่อทราบกระบวนการจัดแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร

5.2 เป็นแนวทางพัฒนาการศึกษาของโขนโรงเรียนสาธิตแห่งอื่น

6. ผลการวิจัย

โรงเรียนสาธิตเป็นโรงเรียนภายใต้การกำกับดูแลของคณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสาธิตการเรียนการสอนแก่นิสิต นักศึกษา ครู และอาจารย์จากการศึกษาพบว่า โรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครที่มีพันธกิจในการทำนุบำรุงและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มีจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฝ่ายมัธยม) โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา และโรงเรียนตรุณสิกขาลัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี แต่โรงเรียนที่มีการจัดการแสดงโขนมาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำระหว่าง พ.ศ. 2562-2567 รวมระยะเวลา 5 ปี มีเพียง 3 แห่ง โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงกระบวนการจัดการแสดงโขน จำแนกออกเป็น 3 โรงเรียน คือ

6.1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม)

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) เป็นโรงเรียนในสังกัดของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ สถาปนาเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2495 ช่วง พ.ศ. 2562-2567 การจัดการเรียนการสอนมี 3 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรรูปแบบการเรียนรู้ไตรภาษา และหลักสูตรนานาชาติ

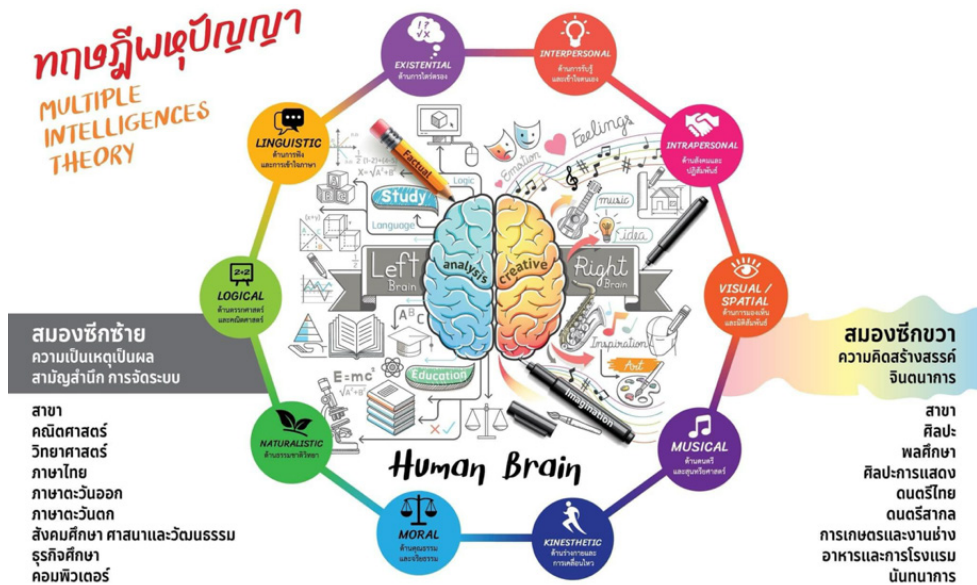
ปรัชญา คือ สึกขา วิรุฬหิ สมปตฺตา หมายถึง การศึกษา คือ ความเจริญงอกงาม โดยเจริญงอกงามด้วยอารยวุฒิ 5 ประการ ได้แก่ งามด้วยศรัทธา งามด้วยศีล งามด้วยสุตะ งามด้วยจาคะ และงามด้วยปัญญา

วิสัยทัศน์ คือ เป็นต้นแบบในการจัดการศึกษาโดยใช้หลักสูตรขั้นพื้นฐานและหลักสูตรนานาชาติ บนฐานการวิจัยและสาธิตการสอนที่ส่งเสริมพหุปัญญา ภาวะผู้นำ คุณธรรม และวินัยของผู้เรียน โดยสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

พันธกิจ 5 ประการ คือ 1) ร่วมผลิตบัณฑิตและเป็นศูนย์ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 2) เป็นต้นแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพ 3) สร้างสรรค์นวัตกรรมและการวิจัยที่มีคุณภาพ 4) บริการวิชาการที่มีคุณภาพ เพื่อให้ชุมชนและสังคมเข้มแข็งและยั่งยืน 5) ส่งเสริมและทำนุบำรุงวัฒนธรรมและศิลปะ และ 6) พัฒนาระบบบริหารที่มีคุณภาพและหลักธรรมาภิบาล

6.1.1 แนวคิด

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) มีแนวคิดสำคัญในการจัดการเรียนการสอนที่เรียกว่า ทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligences Theory) เป็นทฤษฎีที่แสดงถึงการมองเห็นศักยภาพของมนุษย์ว่ามีหลากหลายด้านที่โดดเด่นและแตกต่างกันตามทักษะและความถนัดของตนเอง โดยมีทั้งหมด 10 ด้าน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ทฤษฎีพหุปัญญา

(โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม), 2566)

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) นำทฤษฎีดังกล่าว มาเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนในทุกรายวิชา รวมไปถึงการเรียนการสอนศิลปะการแสดง (โขน) โดยเริ่มจากความสนใจของผู้เรียน ต่อมาผู้สอนจึงสร้างแรงจูงใจจากการปฏิบัติจริงในลักษณะของการปฏิบัติ ซ้ำ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคุ้นเคยและชำนาญทางร่างกาย ควบคู่ไปกับความรู้สึกที่ดีทางจิตใจที่มีต่อการ ฝึกหัด เมื่อผู้เรียนเริ่มคุ้นชินแล้วก็จะมีความแข็งแรง คล่องแคล่ว ในทางหนึ่งก็ทำให้เกิดแรงผลักดันใน การฝึกฝนตนเอง หรือการต่อท่าร่ายมากยิ่งขึ้น

6.1.2 การเรียนการสอน

โขนของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) เป็นการ จัดการเรียนการสอนและการแสดงโขนตามนโยบายส่งเสริมผลผลิตทางการศึกษา เพื่ออนุรักษ์ศิลปะและ วัฒนธรรม จึงมีการสนับสนุนและผลักดันให้ผู้เรียนสามารถผลิตผลงานทางศิลปะและวัฒนธรรมอย่าง ต่อเนื่อง จนกระทั่งสามารถเผยแพร่สู่สาธารณชนได้ รายวิชาที่เกี่ยวข้องกับโขน จำแนกออกเป็น 2 ระดับ การศึกษา ได้แก่ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังนี้

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือ ม. 1-3 มี 2 รายวิชา คือ 1) วิชาศิลปะพื้นฐาน เป็นวิชาบังคับ รวบรวมรายวิชาดนตรี นาฏศิลป์ และศิลปะ รวมกันเป็น 1 รหัสวิชา แต่จะแบ่งออกเป็นรายวิชาละ 1 ภาคการศึกษา กล่าวคือ ผู้เรียนจะเรียนครบทุกรายวิชาใน 3 ภาคการศึกษา สำหรับรายละเอียดของรายวิชา นาฏศิลป์จะมุ่งเน้นการศึกษาพื้นฐานทางนาฏศิลป์ทั้งในด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติ เช่น วิวัฒนาการละครไทย ประเภทของละครไทย นาฏยศัพท์และภาษาท่ามนนาฏศิลป์ การปฏิบัติร่างมาตรฐาน และการแสดงนาฏศิลป์ พื้นเมือง ฯลฯ 2) วิชาเพิ่มเติม เป็นวิชาเลือก แบ่งออกเป็น 2 รายวิชา ได้แก่ รายวิชานาฏศิลป์ (ละคร) และรายวิชานาฏศิลป์ (โขน) โดยเป็นการเริ่มเรียนในเพลงพื้นฐาน เช่น ละครพระ-นาง เรียนเพลงช้า เพลงเร็ว เพลงแม่บทเล็ก และโขนยักษ์-ลิง เรียนแม่ท่าต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักสรีระและการจัดระเบียบร่างกายของตนเองในการรำ ก่อนจะฝึกปฏิบัติเพลงที่ยากเป็นลำดับต่อไป

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ ม. 4-6 มี 2 รายวิชา คือ 1) วิชาศิลปะพื้นฐาน เป็นวิชาบังคับ ซึ่งมีตารางการเรียนการสอนเช่นเดียวกับของระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ในรายละเอียดเนื้อหาจะมีความซับซ้อนกว่า เช่น การประดิษฐ์ท่ารำ นาฏศิลป์พื้นเมืองกับอิทธิพลทางวัฒนธรรม การออกแบบและสร้างสรรค์อุปกรณ์ประกอบการแสดง นาฏศิลป์กับการละครในชีวิตประจำวัน ฯลฯ 2) สาขาวิชาศิลปะ การแสดงและภาษาเพื่อการสื่อสาร เป็นวิชาเอก มุ่งเน้นการศึกษานาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์สากลทั้งในด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติ เพื่อเตรียมความพร้อมผู้เรียนในการเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา

6.1.3 การฝึกหัดและการแสดง

การฝึกหัดโขนของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) นอกจากในรายวิชาดังที่กล่าวไปแล้ว เมื่อมีงานแสดงก็จะมีฝึกหัดเฉพาะครั้งคราว โดยเริ่มจากการแจกบทโขน และคัดเลือกนักแสดงที่มีความเหมาะสมจากการทดสอบความสามารถ (Audition) 4 ตัวละคร คือ พระ นาง ยักษ์ และลิง จำแนกผู้เข้าทดสอบออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) นักเรียนโครงการความสามารถพิเศษ (Quota) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 2) นักเรียนรายวิชาเลือกเพิ่มเติม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 3) นักเรียนสาขาศิลปะการแสดง ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และ 4) นักเรียนที่มีความสนใจทั่วไป หลังจากคัดเลือกจึงจะเริ่มฝึกซ้อมการแสดง ซึ่งแบ่งกลุ่มซ้อมตามประเภทของตัวละคร โดยมีผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญคอยกำกับ ต่อมาจึงจะมีการฝึกซ้อมรวมกันเป็นตอนภายในโรงเรียน และฝึกซ้อมในสถานที่แสดงจริงตามลำดับ การฝึกซ้อมใช้ระยะเวลาราว 2-3 เดือนก่อนแสดงจริง

การแสดงโขนถูกจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี มีชื่องานว่า โขนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง จัดแสดงตอนต่าง ๆ เช่น ลัก্ষมีสีดา พรหมาสตร นาคบาท ฯลฯ นอกเหนือจากนี้ ยังมีการแสดงโขนในงาน The RAMAYANA International Festival ตอน พระรามตามกวาง สีดาหาย ถวายพล ณ สาธารณรัฐอินเดีย และการแสดงในงานสายสัมพันธ์ ชูดีวีรชัยถึง เป็นต้น

ภาพที่ 2 การฝึกหัดโขนของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม)
ตอน ศีกพรหมาสูตร์
(พนิดา ปวงบุผา, ประเทศไทย, 2566)

6.2 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา

โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา เป็นโรงเรียนในสังกัดของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ สถาปนาเมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2514 ช่วง พ.ศ. 2562-2567 การจัดการเรียนหลักสูตรสถานศึกษาฐานสมรรถนะ จำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ กลุ่มที่ 2 กลุ่มสมรรถนะเพื่อชีวิต กลุ่มที่ 3 กลุ่มสุนทรียะและทักษะกลไก ซึ่งรายวิชาดนตรี-นาฏศิลป์จัดอยู่ในกลุ่มที่ 3

ปรัชญา คือ โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา เป็นสถาบันที่ให้การศึกษอบรมกุลบุตร กุลธิดา ให้พร้อมที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา พัฒนานักเรียนให้มีความเจริญงอกงามทางปัญญา มีคุณธรรม จริยธรรม มีทักษะชีวิตและความรู้ความสามารถเต็มตามศักยภาพแห่งตน มีจิตสำนึกในหน้าที่ นำประสบการณ์มาแก้ไขปัญหาก็เผชิญอยู่ได้อย่างเหมาะสม เพื่อความสุข ความสงบ และประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญตามวิถีประชาธิปไตยบนพื้นฐานของความเป็นไทยอย่างมั่นคง

วิสัยทัศน์ของโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา คือ เป็นองค์กรที่มีความเป็นเลิศในการจัดการศึกษา เป็นต้นแบบวิชาชีพครู สร้างสรรค์นวัตกรรม พัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองโลกที่มีคุณภาพสูงในยุคเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล บนพื้นฐานของความเป็นไทยได้อย่างยั่งยืน

พันธกิจ 6 ประการ คือ 1) สร้างนักเรียนทุกคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และสังคมโลก 2) วิจัยและพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา 3) จัดประสบการณ์วิชาชีพศึกษาศาสตร์ที่มีมาตรฐาน 4) ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ 5) ให้บริการและความร่วมมือทางวิชาการแก่สังคม และ 6) บริหารทรัพยากรโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

6.2.1 แนวคิด

โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา มีแนวคิดเฉพาะในการฝึกหัดและแสดงโขนที่เรียกว่า 1 ศ 5 ส ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แนวคิด 1 ศ 5 ส

(พนิดา ปวงบุผา, ประเทศไทย, 2566)

ลำดับ	แนวคิด 1 ศ 5 ส	ความหมาย
1	ศ ศึกษา	ผู้เรียนทำการศึกษด้วยตนเองจากวิทัศน์ก่อนการเรียน
2	ส สังเกต	ผู้เรียนสังเกตจากรุ่นพี่หรือผู้สอนในกระบวนการทำรำ รวมถึงมารยาทต่าง ๆ
3	ส สอบถาม	ผู้เรียนหมั่นสอบถามในเรื่องที่สงสัย กล้าคิดและกล้าที่จะสอบถาม
4	ส ใส่ทำ	ผู้เรียนรับถ่ายทอดท่ารำแล้วสามารถจดจำและปฏิบัติตามได้
5	ส สม่่าเสมอ	ผู้เรียนหมั่นฝึกหัดอย่างสม่ำเสมอ
6	ส แสดง	ผู้เรียนสามารถนำความรู้และทักษะต่าง ๆ ที่เรียนมาไปใช้แสดงได้

โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา มีแนวคิดดังกล่าวที่ครอบคลุมตั้งแต่เริ่มฝึกหัดไปจนกระทั่งออกแสดง ซึ่งนอกจากจะส่งเสริมความรู้และความสามารถของผู้เรียนแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังมารยาท ความเคารพต่อครูบาอาจารย์ ความกล้าแสดงออก รวมถึงความรับผิดชอบอีกด้วย

6.2.2 การเรียนการสอน

การเรียนการสอนโขนของโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา บรรจุอยู่เฉพาะในหลักสูตรระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยมีการเรียนการสอนสัปดาห์ละ 1 คาบเรียน ระยะเวลาประมาณ 45 นาที รายละเอียดเนื้อหาจะเกี่ยวกับพื้นฐานทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ เช่น ประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของโขน ประเภทของโขน ท่ารำโขนเบื้องต้น รวมถึงท่ารำประกอบ คำพากย์ ฯลฯ ต่อมาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 การเรียนการสอนโขนจะถูกบรรจุเป็นวิชาเลือกที่เรียนร่วมกัน หรือที่เรียกว่า ชมรมและกิจกรรมเพื่อส่วนรวม โดยจะมีการคัดเลือกผู้เรียนที่มีความสนใจเข้าร่วมชมรม สำหรับกิจกรรมเพื่อส่วนรวม เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6

จะฝึกหัดโขนนอกเหนือจากคาบเรียนปกติสัปดาห์ละ 2 วัน ช่วงเวลา 16.00-18.00 น. ซึ่งจะเป็นไปตามที่อาจารย์ผู้สอนกำหนด จุดมุ่งหมายเพื่อฝึกหัดผู้เรียนให้เกิดความชำนาญหรือซ้อมการแสดงในโอกาสต่าง ๆ

6.2.3 การฝึกหัดและการแสดง

การฝึกหัดโขนของโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา เริ่มจากการค่อย ๆ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรักก่อน เนื่องจากความรักและความศรัทธาในการแสดงโขน จะทำให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการในการฝึกหัด โดยผู้สอนจะนำการฝึกหัดประกอบกับการเล่นนิทาน เพื่อให้เกิดความน่าสนใจและสามารถต่อยอดในระดับที่ยากต่อไป ผู้สอนจะปรับวิธีการฝึกหัดให้เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละวัยด้วยความใส่ใจ ทั้งนี้ จะแบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ระดับประถมศึกษาตอนต้น ฝึกหัดเป็นเชนยักษ์-เชนลิง 2) ระดับประถมศึกษาตอนปลาย ฝึกหัดเป็นเสนายักษ์-เสนาลิง และ 3) ระดับมัธยมศึกษา ฝึกหัดเป็นตัวดีตามบทบาทต่าง ๆ

มีการแสดงโขนเป็นส่วนหนึ่งในงานประจำปี และจะจัดแสดงในวาระสำคัญต่าง ๆ ของโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย รวมไปถึงการรับเชิญจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น งานดนตรีในสวน งานเกษตรแฟร์ ฯลฯ ตัวอย่างงานที่แสดง อาทิ การแสดงโขน ตอน ศักมังกกรกัณฐ์ ในงานดนตรีในสวน ครั้งที่ 36 การแสดงโขน ชุด มัตสยาวดาร ในการแสดงผลงานโครงการส่งเสริมความถนัด ความสนใจ และความสามารถพิเศษของผู้เรียนด้านโขน

ภาพที่ 3 การแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา
ตอน น้อมถวายพระพรองค์วชิราลงกรณราชา เทิดพระเกียรติโขนสุราทนต์
(พนิดา ปวงบุผา, ประเทศไทย, 2567)

6.3 โรงเรียนตรุลสิกขาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

โรงเรียนตรุลสิกขาลัย เป็นโรงเรียนในสังกัดของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ สถาปนาเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2543 ช่วง พ.ศ. 2562-2567 การจัดการเรียนการสอนจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ชั้นเรียนโครงงาน และชั้นเรียนวิชาและทักษะพื้นฐานต่าง ๆ

ปรัชญา คือ บุคคลเจริญได้ด้วยจริยธรรมในการดำเนินชีวิตฉันใด องค์กรก็เจริญได้ด้วยจริยธรรมในการดำเนินการฉันนั้น

วิสัยทัศน์ คือ พัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองโลก

พันธกิจ 4 ประการ คือ 1) นักเรียนรู้เชิงรุก (Proactive Learner) คือ นักเรียนที่มีความใฝ่รู้ กระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ในเรื่องที่ตนเองสนใจ หรือแม้แต่เรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ได้สนใจก็ตามได้ด้วยตนเอง หาคำตอบผ่านการลงมือปฏิบัติ ทดลอง ทดสอบ หรือหาข้อมูล และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ 2) วินัยภายใน (Self-Discipline) คือ สิ่งที่ต้องปฏิบัติเพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างราบรื่นเรียบร้อย และต้องปฏิบัติตนด้วยความเต็มใจของตนเอง โดยที่ไม่ต้องมีกฎหรือบุคคลมาบังคับ 3) คุณภาพภายใน (Altruism) คือ คุณภาพของจิตใจ มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีศีลธรรมจรรยาและศรัทธาในความดีงาม เมื่อมีความมั่นคงจากภายในก็จะส่งผลให้เห็นคุณภาพภายนอก คือ มีพฤติกรรมอันดีงาม และไม่เบียดเบียนผู้อื่น โดยมีหลักปฏิบัติที่ระบุว่า มีมารยาทที่ดีงาม รู้จักกาลเทศะ และรักษาศิลปวัฒนธรรมความเป็นไทยไว้ได้ และ 4) ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (Social Responsibility) คือ การประพฤติตนให้เป็นพลเมืองดี ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่สังคมและสิ่งแวดล้อม นำความรู้ความสามารถพัฒนาชุมชนรอบตัวและขยายไปสู่สังคม

6.3.1 แนวคิด

โรงเรียนตรุลสิกขาลัยนำทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา (Constructionism) ของ Prof. Seymour Papert แห่ง MIT Media Lab มาจัดการเรียนการสอน โดยมุ่งเน้นการสอนน้อย (Teach Less) เรียนรู้ด้วยตนเองมาก (Learn More) ซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้ในวิชาบังคับระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีการนำรายวิชาโครงงานมาจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับโซน เพื่อฝึกฝนและพัฒนาทักษะ รวมถึงกระบวนการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกประเด็นตามอัธยาศัย โครงงานโซนจึงเป็นผลงานเชิงประจักษ์ที่นอกจากจะให้ผู้เรียนได้ฝึกหัดและจัดแสดงแล้ว ยังแสดงถึงความสามารถในการทำงานร่วมกัน ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ในการทำงานอื่น ๆ ต่อไปได้อีกด้วย

6.3.2 การเรียนการสอน

การเรียนการสอนโซนของโรงเรียนตรุลสิกขาลัยถูกบรรจุอยู่ในรายวิชาโครงงาน ซึ่งเป็นวิชาบังคับของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 เรียนจำนวน 2 วันต่อสัปดาห์ (วันพฤหัสบดีและวันศุกร์) ในวันพฤหัสบดี เรียนด้านทฤษฎีผ่านรายงาน 5 บท ประกอบด้วย บทที่ 1 ความเป็นมาและนิยาม

ของโขน บทที่ 2 ตัวละครและบทร้อง บทที่ 3 กระบวนการไหว้ครู การยืดหยุ่นร่างกาย และการฝึกหัดเบื้องต้น บทที่ 4 การสะท้อนความรู้ของผู้เรียน และบทที่ 5 สรุปผล รวมไปถึงยังมีการเรียนโขนในรายวิชาภาษาอังกฤษ วันศุกร์ เรียนด้านปฏิบัติ โดยมีอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกที่ได้รับเชิญมาฝึกหัดโขนให้แก่ผู้เรียน รวม 12 สัปดาห์ใน 1 ภาคการศึกษา

เมื่อเรียนครบหลักสูตรในรายวิชาโครงการแล้ว ผู้เรียนจะร่วมกันทำการแสดงโขน ระยะเวลาไม่เกิน 1 ชั่วโมง เริ่มจากคัดเลือกตอนที่将会แสดง มักจะเน้นกระบวนท่ารบ แต่ตัดบางช่วงบางตอนออกตามความเหมาะสม การแสดงโขนจะเผยแพร่แก่ผู้เรียนในโรงเรียนและผู้ปกครองสามารถเข้าชมได้

6.3.3 การฝึกหัดและการแสดง

ก่อนเริ่มฝึกหัด ผู้สอนจะแบ่งผู้เรียนตามประเภทของตัวละคร คือ พระ นาง ยักษ์ และลิง โดยพิจารณาจากสรีระ เนื่องจากแต่ละปีการศึกษามีผู้เรียนราว 20 คน ในแต่ละสัปดาห์จะได้เรียนทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ กล่าวคือ ผู้เรียนจะได้ทำความเข้าใจประวัติความเป็นมาของโขนก่อน จากนั้นจึงเริ่มฝึกหัดเบื้องต้น เช่น การตัดมือ การเดินเส้า การถีบเหลี่ยม และกระบวนท่าต่าง ๆ ไปจนถึงการรำตีบทตามคำพากย์และเจรจา

การแสดงโขนของโรงเรียนตรุณสิกษาลัย เป็นการแสดงภายในโรงเรียน เช่น การแสดงโขน ตอน กุมภกรรณพุงหอกโมกขศักดิ์ ในการแสดงผลงานของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในงาน DSIL DAY รวมไปถึงการแสดงภายนอกโรงเรียน เช่น การแสดงโขน ชุด ยกรบ ในงานเลี้ยงรับรองเอกอัครราชทูต ณ กรุงฮานอย ประเทศเวียดนาม เนื่องในวันชาติไทยและวันพ่อแห่งชาติ ทั้งนี้ พ.ศ. 2568 โรงเรียนกำลังริเริ่มที่จะแปลบทโขนเป็นภาษาอังกฤษเพื่อใช้ในการแสดง

ภาพที่ 4 การแสดงโขนของโรงเรียนตรุณสิกษาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
ตอน พระรามตามกวาง
(พนิดา ปวงบุผา, ประเทศไทย, 2568)

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า โรงเรียนสาธิตทั้ง 3 แห่ง มีกระบวนการจัดแสดงโซนที่เฉพาะตน และมีการบูรณาการศาสตร์หลากหลายสาขาเข้าด้วยกัน เช่น บทละคร นักแสดง เครื่องแต่งกาย ดนตรี ฉาก เวที ฯลฯ โดยมีการริเริ่มสถาปนา การกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจของโรงเรียน ซึ่งมีความสำคัญต่อการกำหนดแนวคิด การเรียนการสอน การฝึกหัดและการแสดงโซนที่แตกต่างกัน ถึงแม้โรงเรียนจะพัฒนาให้ทันสมัย แต่ยังคงคำนึงถึงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทย โดยเปิดโอกาสให้เด็กสามารถเลือกเรียนโซนได้ด้วยความสมัครใจ การเรียนทฤษฎีและปฏิบัติซึ่งแฝงไปด้วยการสร้างควมสามัคคี การบ่มเพาะมารยาท รวมไปถึงความรับผิดชอบ การฝึกหัดจากประสบการณ์จริง จนกระทั่งเด็กสามารถแสดงศักยภาพของตนและเผยแพร่สู่สาธารณะ นอกจากนี้ ผู้เรียนยังได้ฝึกฝนสมาธิ พลกำลัง และความอดทน เป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นทั้งทางร่างกาย ทางความคิด และทางจิตใจแก่ผู้เรียน กระบวนการจัดแสดงโซนของโรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร 3 แห่ง สรุปได้ดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 สรุปกระบวนการจัดแสดงโซนของโรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร
(พนิดา ปวงบุผา, ประเทศไทย, 2568)

โรงเรียน	แนวคิด	การเรียนการสอน	การฝึกหัดและการแสดง
โรงเรียนสาธิต มศว ประสานมิตร	ทฤษฎีพหุปัญญา	รายวิชาบังคับ ม. 1-6; รายวิชาเลือก ม. 1-6; สาขาศิลปะการแสดงฯ	ทดสอบเพื่อคัดเลือก; การแสดงประจำปี; การแสดงในโอกาสต่าง ๆ
โรงเรียนสาธิตเกษตรฯ	1 ศ 5 ส	วิชาเลือกชมรม	ฝึกหัดกับการเล่นิทาน; การแสดงในโอกาสต่าง ๆ
โรงเรียนดรุณสิกขาลัย	ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อ สร้างสรรค์ด้วยปัญญา	รายวิชาโครงงาน; บุคคลภายนอกสอนปฏิบัติ	คัดเลือกจากสรีระผู้เรียน; การแสดงในโอกาสต่าง ๆ

จากการจัดแสดงโซนของโรงเรียนสาธิตทั้ง 3 แห่ง มีองค์ประกอบในการแสดงที่คล้ายคลึง และแตกต่างกันไปตามแนวคิดของสถานศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น โรงเรียนดรุณสิกขาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา ทำให้ผู้เรียนสร้างสรรค์บทโฆษณขึ้นมาในรูปแบบภาษาอังกฤษ รวมถึงการนำปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) มาใช้ในการสร้างสรรค์เพลงประกอบการแสดง ฯลฯ ซึ่งโรงเรียนสาธิตแต่ละแห่งมีการจัดการแสดงโซนที่มีความโดดเด่นในรูปแบบของตนเองทั้งด้านบทละคร นักแสดง ดนตรี เครื่องแต่งกาย ฉาก และสถานที่ที่สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 สรุปองค์ประกอบการแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตทั้ง 3 แห่ง
(พนิดา ปวงบุผา, ประเทศไทย, 2568)

องค์ประกอบการแสดงโขน	สาธิตประสานมิตร	สาธิตเกษตรฯ	ตรุลสิกขาลัย
บทละคร	ฉบับกรมศิลปากร มีการปรับให้เหมาะสมกับผู้แสดง	ฉบับกรมศิลปากร มีการปรับให้เหมาะสมกับผู้แสดง	ฉบับกรมศิลปากร มีการปรับให้เหมาะสมกับผู้แสดง; ประพันธ์บทใหม่ตามฉันทลักษณ์ภาษาอังกฤษ มีการผสมผสานกลอนบทละครไทยและกวีนิพนธ์ภาษาอังกฤษ
นักแสดง	นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย	นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย	นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
ดนตรี	วงปี่พาทย์ บรรเลงดนตรีสด (บรรเลงโดยนักเรียนภายในโรงเรียน)	วงปี่พาทย์ บรรเลงดนตรีสด (บรรเลงโดยนักดนตรีผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกโรงเรียน)	มีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างสรรค์เพลง ซึ่งมีการผสมผสานระหว่างเพลงบรรเลงดนตรีไทยและเพลงสากล
เครื่องแต่งกาย	แต่งกายยืนเครื่อง	แต่งกายยืนเครื่อง (แบบเบา)	แต่งกายยืนเครื่อง
ฉากและอุปกรณ์การแสดง	ฉากผ้าเขียนสีเปลี่ยนตามบทโขนตอนนั้น ๆ; จอ LED แทนฉากผ้า; อุปกรณ์การแสดง เช่น ราชรถ ราชพาที เครื่องสูง; มีการใช้ม่านในการเปลี่ยนฉาก	ไม่มีการใช้ฉากเปลี่ยนตามบทโขน; อุปกรณ์การแสดง เช่น ตั่งเตี้ย อาวุธ; ไม่มีการใช้ม่านในการเปลี่ยนฉาก	ฉากผ้าไม่มีการเปลี่ยนตามบทโขน; อุปกรณ์การแสดง เช่น เตี้ยไม้ ต้นไม้; ไม่มีการใช้ม่านในการเปลี่ยนฉาก
เวที/สถานที่แสดง	โรงละคร (หอประชุมใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย); ลักษณะเวทีมีประตูทางด้านซ้ายและขวา	ลานหน้าอาคารอุบล เรียงสุวรรณ์ โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา; ลักษณะเวทีไม่มีพื้นที่กั้นบริเวณหน้าโรงและหลังโรง	ห้องพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา โรงเรียนตรุลสิกขาลัย; ลักษณะเวทีมีขนาดเล็ก สามารถขึ้นลงได้ทั้งด้านซ้ายและขวา

7. การสรุปผลและการอภิปรายผล

การศึกษากระบวนการจัดแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตระดับมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำนวน 3 แห่ง คือ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา และโรงเรียนद्रุณสิกขาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2562-2567 โดยการศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์ แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

จากการวิจัยพบว่าโรงเรียนสาธิตเป็นโรงเรียนในการกำกับดูแลของคณะครุศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ สำหรับโรงเรียนสาธิตในกรุงเทพมหานครที่มีพันธกิจในการทำนุบำรุงและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม รวมถึงมีการจัดแสดงโขนต่อเนื่อง 5 ปี มีจำนวน 3 แห่ง โดยมีกระบวนการจัดแสดงคือ

7.1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม) นำทฤษฎีพุทัญญา มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมศักยภาพที่หลากหลายของนักเรียนตามความถนัดเฉพาะบุคคล การเรียนการสอนโขนเน้นการปฏิบัติจริง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความชำนาญทางร่างกายและจิตใจ รายวิชาบังคับระดับมัธยมศึกษาจะเรียนดนตรี นาฏศิลป์ และศิลปะ ใน 1 รหัสวิชา และยังมีวิชาเลือกตามความสมัครใจของผู้เรียน การคัดเลือกนักแสดงในงานแสดงโขนดำเนินการผ่านการทดสอบความสามารถที่แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มตามบทบาทต่าง ๆ คือ พระ นาง ยักษ์ และลิง ก่อนฝึกหัดและแสดงในงานประจำปีหรือในโอกาสต่าง ๆ

7.2 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา นำแนวคิด 1 ศ 5 ส มาใช้ในการเรียนการสอนโขน โดยมีการปลูกฝังมารยาทและสัมมาคารวะเพิ่มเติม รายวิชาที่สอนจะมีเฉพาะหลักสูตรระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 เรียนทฤษฎีควบคู่กับปฏิบัติ การฝึกหัดโขนจะฝึกหัดประกอบกับการเล่นนิทาน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และแบ่งผู้เรียนออกเป็น 3 กลุ่ม ฝึกฝนในบทบาทที่ยากขึ้นเป็นลำดับ ต่อมาในระดับมัธยมศึกษา เป็นการเรียนการสอนวิชาเลือกที่เรียนรวมกันเรียกว่า ชมรมหรือกิจกรรมเพื่อส่วนรวม ซึ่งจัดการแสดงในวาระสำคัญของโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย รวมถึงการรับเชิญจากภาครัฐและเอกชนอื่น ๆ

7.3 โรงเรียนดรุณสิกขาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี นำทฤษฎีการเรียนรู้ เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญามาจัดการเรียนการสอน รายวิชาบังคับคือการทำโครงการระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 เรียนทฤษฎีจากการทำรายงาน 5 บท และเรียนปฏิบัติจากการสอนโดยผู้เชี่ยวชาญภายนอก การฝึกหัดพิจารณาจากสรีระและแบ่งตามประเภทของตัวละคร คือ พระ นาง ยักษ์ และลิง จัดการแสดง

ภายในและภายนอกโรงเรียนตามโอกาสต่าง ๆ ซึ่งการแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตทั้ง 3 แห่งนี้มีองค์ประกอบในการจัดแสดงโขนที่คล้ายคลึงกันในส่วนของการแต่งกาย และแตกต่างกันในส่วนของบทละคร ดนตรี ฉาก เวที และสถานที่แสดง ตามแนวคิดในการเรียนรู้และบริบทต่าง ๆ ของแต่ละโรงเรียน

กระบวนการดำเนินงานของโรงเรียนสาธิต 3 แห่ง สอดคล้องกับหลักการจัดการแสดงของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2544, น. 253) ที่จำแนกออกเป็น 4 ส่วน คือ

(1) การเตรียมงาน ทุกโรงเรียนมีการเรียนการสอนทฤษฎีและปฏิบัติก่อนแสดง มีการฝึกหัดและการพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ในการจัดแสดง เช่น คน เวลา วิธีการ โอกาส ฯลฯ

(2) การดำเนินการ ทุกโรงเรียนมีการลงมือปฏิบัติจริงในแต่ละด้าน ตั้งแต่การเตรียมองค์ประกอบการแสดง เช่น บท ผู้แสดง ต่อมาจึงฝึกหัดและออกแบบส่วนต่าง ๆ จากนั้นรวมงานส่วนย่อยให้เห็นเป็นรูปเป็นร่างเพื่อตรวจสอบความพร้อม แล้วจึงรวมงานจากทุกส่วนก่อนจะจัดแสดงจริง

(3) การแสดงจริง คือ การผ่านขั้นตอนที่กล่าวมาก่อนหน้าแล้วจัดแสดงจริง ซึ่งรวมถึงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วย

(4) การประเมินผล การจัดแสดงที่มีจุดประสงค์จะมีการประเมินผลเพื่อรับทราบข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่จะนำมาปรับปรุงในคราวต่อไป

ทั้งนี้ การแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตส่วนใหญ่ยังไม่มีการประเมินผล เนื่องจากเป็นการแสดงศักยภาพของผู้เรียนที่ผ่านการเรียนทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติจนกระทั่งออกมาเป็นสัมฤทธิ์ผล สำหรับการแสดงในโอกาสต่าง ๆ มักเป็นไปเพื่อความบันเทิงและมุ่งหวังให้เป็นประสบการณ์ต่อตัวผู้เรียนเอง กระบวนการจัดแสดงโขนของโรงเรียนสาธิตในกรุงเทพมหานคร (ระดับมัธยมศึกษา) 3 แห่ง มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้และพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โดยกระบวนการฝึกฝนและแสดงโขนช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การทำงานเป็นกลุ่ม การสื่อสาร และความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมคุณลักษณะด้านความมีวินัย ความอดทน ความรับผิดชอบ และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทย

8. ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาแนวคิดหรือทฤษฎีอื่น ๆ ที่จะนำมาประยุกต์ในการเรียนการสอนโขน เพื่อให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนมีความทันสมัยและเข้าถึงผู้เรียนมากยิ่งขึ้น

9. รายการอ้างอิง

- กรมประชาสัมพันธ์. (2566, 21 พฤษภาคม). โชน มรดกทางวัฒนธรรมร่วมกันสืบสานคู่แผ่นดิน [PRD]. สืบค้นเมื่อ 11 กันยายน 2567 จาก <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/2439/iid/234276>
- ฐานันท์ สังสิทธิวงศ์. (2556). โชน: ศิลปะประจำชาติไทยและสื่อวัฒนธรรมในบริบทสังคมร่วมสมัย. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ, 14(2), 59. สืบค้นเมื่อ 11 กันยายน 2567 จาก <https://so2.tci-thaijo.org/index.php/jica/article/view/15167/13909>
- ประวิทย์ ฤทธิบุญ. (2561). โชนวิทยา: ศาสตร์ ศิลป์ ถิ่นสยาม. วารสารวิชาการนวัตกรรมการสื่อสารสังคม, 6(2), 130. สืบค้นเมื่อ 11 กันยายน 2567 จาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jcosci/article/view/169435/121888>
- โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม). (2566). ทฤษฎีพหุปัญญา. สืบค้นเมื่อ 11 กันยายน 2567 จาก <https://home.e-spsm.online/>
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2544). นาฏยศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพมหานคร: หอภาพสุวรรณ.